

ZALKA MÁTÉ EGRI ÖRÖKSÉGE

ABKAROVITS ENDRE

Zalka Máténak, a spanyol szabadságharc legendás hírű Lukács tábornokának neve ma Európa-szerte közismert. Nevét, emlékét utcák, terek, intézmények hirdetik, írói működése is megörökítést nyert az irodalomtörténet lapjain. Ennek a nagyszerű embernek, vakmerő katonának, jótollú írónak nem mindennapi élete, hősi halála sokakat megihletett írók és költők közül, s felszabadulásunk óta nem egy életrajz, regényes feldolgozás, irodalmi igényű tanulmány jelent meg életművéről. Sajnos, ezekbe az írásokba a történelmileg hiteles adatok mellé sok költött motívum is belopakodott, a visszaemlékezők emlékeit is színessé formálta a képzelet. Érthető és természetes folyamat az, ahogyan a szeretet és tisztelet hangján az emberek hőseikről mesélni kezdenek; — tegyük hozzá, hogy ennek a kiszínezett Zalka-képnek kialakulásához maga Zalka is hozzájárult: műveinek hőseiben legtöbbször önmagát rajzolja, a kettő nemcsak bennünk keveredik, de maga Zalka is annyira hősei életét éli, hogy lassan személyes vonatkozású életrajzi adataiban sem tudja teljesen különválasztani önmagát hőjétől, a való pályakép mögé fantáziája legendákat sző [1]. Ezek közül a legendás motívumok közül igyekszik Zalkát kiemelni a legújabb irodalomtörténeti kutatás — így elsősorban Györkei Jenő tanulmánya [2] — s visszaadni őt a valóságnak. És ez a dicsérendő törekvés semmiképpen sem megy a hős rovására: Zalka Máté e legendák nélkül is igazi népi hős, ragyogó forradalmár, akinek neve a hősiesség elvont fogalmává vált.

A legújabb kutatások terelik a figyelmet Eger felé is, Zalka Máté egykori egri szerelmére. Túl a helyi vonatkozású érdekességen, Zalka egész további emberi és írói formálódása szempontjából sem érdektelen az „egri epizód”. Életének e korábban alig ismert fejezetére szeretnénk a következőkben fényt deríteni.

Zalkát a szatmári újonckiképzés után, 1915. júl. 15-én vezényelték Egerbe hathetes tartalékos tiszti tanfolyamra. Innen rövid időre Miskolcra kerül, de csakhamar újra Egerben találjuk egy továbbképző tanfolyamon. Ennek befejeztével mint karpaszományos őrmester nyer beosztást a XIX. menetzászlóalj 4. századába Máyer Károly, tartalékos hadnagy parancsnoksága alá [3]. Egerben 1916. január végéig marad, amikor is az olasz frontra viszik.

Eger ez alatt a féléves itt-tartózkodása alatt nagyon szívéhez nőtt Zalkának. Ekkor még polgári nevét, a Frankl Béla nevet viselte. Hogy itt, Egerben „gyökeret eresztett”, annak magyarázata nem a történelmi város, hanem itt bontakozó első nagy szerelme. Klein Regina a neve a tündöklő szépségű, fehér bőrű, fekete hajú lánynak, akibe Zalka szerelmes lesz. Regina ebben az időben fényképész-tanuló lány egy egri Dobó-téri fotográfusműhelyben. Az első hozzáírt, játékos kis verset, amit Regina ma is emlékezetből idéz, Zalka egy számolócédula hátára írta:

Szép szemek, ragyogó feketék,
Belőlük olvasni szeretnék,
Hunyd be lánykám, gyönyörű szemedet,
Hadd olvassam ki belőle életemet!

Zalka Máté életének egy jelentős szakaszáról, egyéniségének alakulásáról jellemző és hiteles adatokat szolgáltatnak azok a kéziratok, amelyek a ma Moszkvában lakó Zalka-család ajándékaként 1965-ben kerültek a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonába. A mi sajátos problémánk szempontjából különösen értékes kútfőnek tekinthetjük Zalka ránk maradt verseit és naplószerű feljegyzéseit. A személyes vallomásoknál sokkal több van ezekben a nagyjából halványuló ceruzairással megtöltött noteszokban, füzetekben. Egy darab magyar történelem. (Radó Gy., Jelenkor, 1965.)

A prózáiróként ismert Zalka látható buzgalommal, szinte szenvedélyesen rőtta, nyilván csak magának, verssorait... A két sűrűen teleírt versesfüzet közül az első az 1915—17 között keletkezett verseket tartalmazza, a második az 1917 után írottakat. Sok verse ott, a notesz lapjain születhetett meg, — látni a szövegen a formálás, javítgatás nyomait — másokat csak utólag másolhatott be. A későbbi bejegyzés mellett szól az a körülmény, hogy a versek sorát 1916-ban Nyizsnyij Novgorodban keletkezett versek nyitják meg, s csak ezek után kerül sor az 1915-ben Egerben írt versekre. De az is elképzelhető, hogy a füzet első lapjait — valami más céllal — eredetileg üresen hagyta, s később ezekre a lapokra is verseket írt.

Szinte valamennyi verse mellett ott áll a keletkezés ideje, s megírásának helye. Hogy mindkét versesfüzetét Regina, az általa Rellának becézett 17 éves egri lány személyének s a közös élmények emlékének szánta, nem hagy kétséget maga felől. A füzet első bal oldala ajánlást tartalmaz a következő szöveggel: „Magának. (s aztán hirtelen áttérve második személyre, így folytatja): Úgy mint a lelkemet betöltöd, úgy e lapok is veled, rólad fognak örökösen szólni. Eger, 1915. júl. 18. Béla.” A jobb oldalon, díszes piros—fehér—zöld keretben ez olvasható: Jegyzetek katona-életemből. Frankl Béla hadapród. M. kir. 12. honv. gy. e. Eger, 1915. júl. 15. (majd későbbi keletkezésű írással hozzáfűzve) 1917 febr. 25-ig. Ezután pontos tartalomjegyzéket ad. S hogy kétség ne maradjon, kiről és kinek szólnak a versek, a 3. lapon magyar és orosz nyelven a következő szöveg betűzhető ki: „Ezen füzet Klein Regina kisasszony, Eger, Kertész u. 38. Heves m. Ungarn, tulajdona.” Vagy félszáz vers Egerben keletkezett. Ezeket meg-

szakítják a Miskolcon írottak, azután újra Eger neve jelenik meg a versek alatt, elvétele egy-egy Eger környéki falu neve is szerepel (pl. Noszvaj), ahol minden bizonnyal a hadgyakorlatok során fordult meg Zalka. Az egeri keletkezésű versek kisebb részükben a katonaélettel foglalkoznak, többnyire humoros vagy ironikus hangon panaszolja el bennük az önkéntes „keserveit” (Zászlós úr, Katonaélet, Vándor-baka), helyenként egészen kedves, közvetlen hangot is sikerül megütnie. (A hosszú kard). A versek többsége szerelmi vers, s ihletőjük Klein Regina. Általában a fiatal szerelmesek „halálosan nagy” szerelmének sémájára épülnek fel: a kedves lány szépségének véget nem érő dicsérete, saját szerelme elapadhatatlanságának bizonygatása, az együtt töltött órák boldog emléke, rettegés a szerelem elmúlásától, az elszakadástól — ezek a témák variálódnak. Megformálásukban gyakran kezdetlegesek, iskolások, de többségüket vonzóvá teszi a bennük megnyilvánuló őszinteség. Bár a versek többsége a boldog szerelem tüzeiben fogant, mégis akárhányban megfigyelhető bizonyos bal-sejtelem is, a végleges szakadástól való félelem, ami persze a korviszonyok ismeretében — egy katona esetében a háború idején — nem hat erőszakoltan és valószínűtlenül. Így az 1915. júl. 20-án írt „Tegnap még” címűben már így mereng:

„Félek, hogy a világ
Nem szánt nekem téged . . .”

Zalkának érdekes szokása, hogy verseit később — így a hadifogságban is — újra előveszi, a bennük foglaltakat szinte felülbírálja, s aztán rendszerint a vers mellé, keresztbeírva, néha egészen aforizmaszerűen megfogalmazva, odajegyez valamilyen utólagos bírálatot vagy a vers által belőle kiváltott gondolatot. Így írja oda a fenti vers mellé a következő mondatot: „Egy fájdalmas hibája van a szerelemnek, hogy emberben él, tehát sorsa az elmúlás.” Egy másik verse mellett a következő „utószót” olvashatjuk: „A fegyvergolyó megmagyarázza, hogyan származik a pontból a vonás — egy pillanat és annyi remény, terv át van húzva.”

Reginától tudjuk, hogy Zalka erősen féltékeny természet volt. A miskolci tartózkodás alatt, — okkal vagy ok nélkül —, a féltékenység mellett a szemrehányás hangja, a hűtlenség vádja is megszólal, így a „Csókod” c. versében:

Csókod nem volt a vágyak csókja,
Reszkető félő szent ígéret.
Ha elmegyek, ne várd, ne várd,
Hogy valaha majd visszatérek.

Amikor hadifogsága idején a verset újra előveszi, a következőket jegyzi mellé: „Sokszor elolvastam már ezeket a naív, önkénytelen sorokat. Hátha soha; beleőrülnék ebbe a gondolatba, hogy igaz lehessen. Z. M.”

A félreértések tisztázódnak, s 1916. jan. 1-én ő is siet szerelmének boldog újévet kívánni. Az ünnepi hangulatot azonban már beárnyékozza a frontra vezénylés közelsége, s Zalka a tőle megszokott markáns tömör-

séggel vezeti be füzetébe a végső szentenciát: „Halálmezőkre szólít a szózat.”

Zalka Naplója gazdag anyaggal egészíti ki verseit. Oroszországban elkezdett, két füzetből álló naplójának ezt a címet adta: TERVEK A CSEND-BEN. Az első füzetben alcímként ez áll: Gondolatok, vágyak, álmódzások magáról, emlékezések. Alatta: Zalka Máté s ez alatt: Frankl Béla. Szibéria, Krasznaja Rjecska 1916—17 (s utólag odaírva) — 18. A szomszédos bal oldalon magyar, német és orosz nyelven ez olvasható: „Tulajdona Frankl Béla hadapródnak, Matolcs, Magyarország, Szatmár m. Kézirat. Minden jog: fordítás (elolvasás), lemásolás, közlés fenntartva. Zalka Máté”. Hogy Naplóját is az Egerben hagyott kislány, Klein Regina emlékének szánta, elárulja a címlap túloldalára rávezetett közvetlen hangú ajánlás: „Rellácskának igaz szeretettel a nagy messzeségben való rágondolásom emlékéül, amelyet együtt fogunk majd olvasni, egy kedves szoba melegében, egymás szívdobogását hallgatva. Csendesen... Boldogan... Végre a nagy iskola után. Az élet szent kegyében... Szibériában az Ussuri partján, Krasznaja Rjecska. 917. év. Béla.”

A második füzet címlapján a naplóíró neveként már csak a Zalka Máté név szerepel, utána: Szibéria. 1918. Az ajánlás itt is világosan megjelöli a napló rendeltetését: „Beleharapok az ajkamba. Nem akarok sírni. De talán nincs is rá nagyobb okom, mint máskor, csak az, hogy épp egy új könyvet nyitok a szenvedésem számláinak. Lehet, hogy már nem sokáig. Lehet. Majd elmondják Neked. És hogy mindig, mindig rólad és neked. Krasznaja Rjecska 918. III. 19. Béla.”

A Napló sorai is — különösen az első két esztendőben — szinte kizárólagosan a Rella-szerelem jegyében állnak. Lapjairól még a versek esetében tapasztaltnál is közvetlenebbül tárul fel az olvasó előtt az őszinte vágyakozás az elhagyott szerelmes után. Tudomást szereztünk belőle egy-egy Rellának írt levélről. Lelkendezve ad hírt arról, ha tőle érkezik levél, s oldalakon át kesereg, ha a levél késik. Bármilyen történik körülötte, arról azonnal hírt ad Rellának, aki hétköznapiakon éppen úgy van mellette, mint vasárnaponként, amikor leginkább jut idő a levélíráshoz.

Persze, sok az érzelgős ömlengés, szentimentális megnyilatkozás ennek a Naplónak sűrűn teleírt 920 oldalán, de egy itt is kétségbevonhatatlan: írójának természetes őszintesége.

Akár a verseknél, itt is megállapítható Zalkának az a szokása, hogy évekkel később újra átolvasva korábbi feljegyzéseit nem egyszer helyesbíti, revideálja előbbi megállapításait. Egyetlen, ami sohasem kerül revideálásra: a Regina iránt érzett szerelem.

Zalka rendkívül pontosan jegyzett fel mindent, ami vele történt: dátumokat, helyeket, eseményeket egyaránt. Verseiből és még inkább Naplójából mozaikszerűen rajzolódik ki előttünk élete, s feltárul egész lelkülete vágyaival, problémáival, vívódásaival együtt. Naplójából tudjuk, hogy Egerből való elkerülése után szinte naponta, de legalább hetenként írt levelet egri szerelmének s valósággal ontotta magából a szerelmes, rajongó verseket... Regina nem múlt kaland volt Zalka életében. Tudomásunk van arról, hogy édesapja fia óhajára személyesen vette fel a kapcsolatot

az egri Klein-családdal, hogy fia számára megkérje Regina kezét. A lány azonban akkor mindössze 17 éves volt, a szülők túl korainak tartják, hogy a leány sorsáról döntsenek, s egyelőre elutasító a válasz. Zalkának elhatározott szándéka volt, hogy a frontról visszatérve feleségül veszi Rellát. De addig is legalább gondolatban igyekszik mindig vele lenni.

Már 1916. febr. 14-én így ír a karjai Zagorje-ből:

Messze, messze idegenben
Sír utánad, sír egy lélek , , , ,
Messze megy, ki úgy szeretett,
Kiben álmodat meglelted [4].

Zalka már ez év júniusában sebesülten orosz fogságba kerül. A nyizsnij-novgorodi kórházban kezdi, talán először, latolgatni a társadalmi igazságtalanságokat, s legalább versben megformálni mondanivalóját:

A háború:
Akik csinálják, csak távolról nézik.
Akikért folyik — dicső nagyok.
Akikkel csinálják, ronda söpredék —
Ó, de most dicsők a rongyosok! [5]

A fogolytáborral útnak indítják Szibéria felé. Alig rakják ki a foglyokat Habarovszkban, Zalka gondolatai máris Eger felé, szerelméhez repülnek:

Eljöttem onnan, hol minden álmom, vágyam lakott,
Hol szívek szerettek . . . és az ő ajka csókot adott.
Azt mondják, az este reggellé válik
És eljön a nap
A hajnali álom tovaszáll, a fény új örömet ad.
Vajon mikor lesz új ragyogó sugár a fejünk felett,
Mikor csókban adod nekem szerelmedet [6].

Habarovszk után Krasznoj Rjecska következik, s 1916 nov. 25-én így ad számot epekedéséről:

Újra másutt!
Újra másutt színtelen szürke napok
Bolyongunk fáradt tört világok.
Téged körülvesz csendes, puha szobátok
. . . Tenálad járok . . . [7]

Elszakadásuk után alig egy évvel így ír: „Ma egy éve! Istenem, milyen nagy idő. Ma egy éve váltunk el; oly könnyfacsaró visszaemlékezést fakaszthat egy ilyen mondat. De mi nem váltunk el. Én ott vagyok nálad, te itt vagy nálam mindig, szüntelenül, néha kínzóan, néha vigasztalóan . . .”

1917. jan. 23-án már elkeseredéssel jegyzi naplójába: „...magának nagyon sokat szeretnék írni, sokkal többet, mint másnak. De nem erről az életről, amit itt élek. Nem!”

Azok a versek, amelyeket Zalka ezekben az években Rellának írogat, nemcsak egy mélylobogású szerelemnek őszinte, férfias vallomásai, de tükrözői annak a vívódásnak is, amelyet az egri szerelem emlékei vívnak meg forradalmasodó nézeteivel. Eszmei állásfoglalása csak fokozatosan fordult szembe kora társadalmi rendjével. A háború az ő számára is idegen, értelmetlen, sőt gyűlölt, de ez a háborúellenesség egyelőre még nem antimilitarizmus, hanem csak az elhagyott szerelmes utáni sóvárgás kísérfője [8].

Ezt bizonyítják ilyen verssorai:

„Tele van a lelkem dalra-fakadással,
Nóta, szomorúság — bánatos sírással
Óh hogyha nem látlak, zokogni utánad
...Bánatos dalok fakadnak szívemben” [9].

A hazavágyók „szerelmes optimizmusával” álmodik kedveséről, a hazajutásról, s harcol minden ellen, ami ennek a hazatérésnek megvalósulását gátolja.

A készülő forradalom hullámai messzire elcsapnak: az Októberi Forradalom felrázza a fogolytábort is, de Zalka még egyre tusakodik, s továbbra is magában hordozza a kettősséget.

1917. nov. 9-én még így ír: „a Téli Palotának ágyú van szegezve a békéért... mi pedig talán elindulunk végre és vége lesz a fájdalomunknak... Most te vagy az én örömöm, célom, te parányi, de mégis nagyhatalom, aki lecsókolod majd arcomról a panaszt [10].

A szíve hazahúzza, de már egyre inkább rokonszenvezik azokkal, akik magukra öltik a vörösgárdisták egyenruháját. Zalka nem született hősnek, forradalmárnak. Az „otthoni tradíció”, az útnak-indulás határozza meg gondolkodását, a világ dolgaihoz való hozzáállását. A hadifogságban, az előre- és hátralépésekkel teli keserves évek tisztítótűzében — írja Garamvölgyi [11, 1] — új ember született. Még nem a későbbi, merész lázadó, de már-már maga is odaáll a forradalmárok mellé, sőt úgy érzi, a forradalmárok élére, — amikor újra megtorpan.

Havas fehérben sikong a tavasz
A tűnő tél pazar uralma dől.
És hiába sírnak már a hideg fuvallatok,
A nap visszanevet kelet felől.

Én is hiába remélek reménytelenséget,
Megyek a múltba, kezdem elől
Lelkemre rákiált a tegnap bűne —
A halál kacag rám nyugat felől.

És lehet, hogy én megyek elől —
De rám int az élet Eger felől” [12].

A háború elhúzódása nem egyszer cinikus filozófálást vált ki belőle, s így önti ki panaszát: „Kedves Rellám! A háború hetedik esztendejében magát is besorozzák, kiképzik s elhozzák a harctérre... a háború szakatlan fog folyni, és ennek természetes következménye, hogy finom, parfümös női testeket dobnak a hazák oltáira... Ne vádoljon engem ciniz-mussal. Nem vagyok nyers, csak szomorú...” [13].

Hazamenni! Még mindig ez az erősebb érzés. Ugyanakkor azonban közbeszól az önvád is: „Megyek és elvem zsenge testére lépek az önzés szöges bakancsával” [14].

Eszme- és emberszeretete azt mondja: maradj! Itt kell kiállnod egy új világ megteremtéséért, de Zalka még mindig szerelmes szívéhez fel-lebbez:

Mert nem engednek vissza tehozzád,
Kétségek azért kínoznak rútúl,
De a csend ölében álmodó lelkem
Zöld ágairól reményvilág virul.

— — — — —
Holnap... meglásd, ott leszek holnap,
Ott megint álmodhatom terólad...

Az elvek és a szerelem közt dúló harcban egyelőre az elvek maradnak alul:

Nekem csatám volt az elveimmel,
És te voltál az én fegyverem,
Nem volt az harc, csak néma tusa,
Hatalmas, síró gyöttelelem.

Az elvek sírva zokogtak fel bennem,
A tragédiák mint ölmos ostorok
Verték bennem az igazságot sírva
Hisz itt az óra, miért gondolkodok!

És azt mondtam te vagy — és: holnap — ígértem,
Én érted a mától vakon kitértem [15].

Ám az elvek is csak azért maradtak akkor alul, hogy aztán 1918. május 31-én annál bűnbánóbban jegyezze be Naplójába: „én lassan megint felétek fordulok, rongyos sors társaim” [16].

Innen kezdve már a történelem diktálja lépéseit. Frankl Béla Krasznajarszokban lesz véglegesen Zalka Máté, a Vörös Hadsereg katonája, s pályája 1918-i „véres augusztus” elseje óta már egyenesen ível felfelé. Már nem vívódik magával. Megérti, hogy a reá váró nagyobb feladatok érdekében a hazatérésről hosszú időre, talán örökre le kell mondania.

Rella képe és a felejthetetlennek hitt egri emlékek sápadni kezdenek a mindennapos harcok tüzeiben, hogy majd évek múlva helyet adjanak egy újabb szerelemnek és házasságának...

Zalka útja a spanyolországi mártírhalálig immár egyenes. A nemzetköziség eszméjét szolgálja, de úgy, hogy ebben a harcos szolgálatban sohasem halványodik el az elhagyott haza képe. „Internacionalisták vagyunk — írja — de a szülőföld mindig úgy él szívünkben, mint az első szerelem. Ha nem szereted a hazádat, ahol születted, a földet, mely táplált, az eget, a falvakat, a szülőházat, úgy igazán meg sem értheted az internacionalizmust és a más népekhez fűződő kapcsolatokat. Enélkül az internacionalizmus csak üres szó.”

Zalka így értelmezte, s Szimonov joggal írja róla: „...és bárhol is áll a csatában, őt harcba hazája viszi...”

*
**

Klein Regina élete, sorsa egészen a legutóbbi időkig a legteljesebb homályba merült. Amikor 1966 novemberében elkezdtem Regina egri nyomai után kutatni, az egyetlen nyom, amin elindulhattam a Zalka Máté által is rögzített cím: Eger, Kertész u. 33. volt. És ez igen szerénynek bizonyult. A házat már régen lebontották, s még a környék lakói is kicserélődtek. Évtizedek elmúlása, az elköltözés, névváltozás, a lánykori névnek a felcserélése a férjezett névre, a háború, a deportálás, elhurcolás lehetősége sokféle elképzelésnek adott helyet. A feliétélezett évjáratban az anyakönyvekben két Klein Reginát is találtam, s most az volt a kérdés, melyik az „igazi”. Végre az egyik ma is Egerben lakó és a Klein-családra emlékező kortárs [17], illetve az általa felkutatott pesti kortársak segítségével, s az egyetlen fényképre támaszkodva sikerült valószínűsíteni az egyik Regina azonosságát az általunk keresettel. Az anyakönyvekből az is kiderült, hogy Regina a királydaróczi születésű Szép Jenőhöz ment feleségül, s vele Egerben kötött házasságot. Mivel az itteni letelepedésnek nyomát nem találtam, Királydaróczi felé kellett tapogatózni.

A továbbiak feltárása, s magának Reginának a felkutatása Györkei Jenő fáradhatatlan utánjárásának az eredménye. Ennek alapján tudjuk, hogy Királydaróczi, ahol Reginák letelepedtek, Reginát, férjét és fiukat a zsidóüldözések idején elhurcolták, míg két lánygyermekük Budapesten élte át a nyilas rémuralmat. A nagyobbik lány áldozatul esett ennek, a kisebbik Szatmárnémetiben telepedett le, s ott él ma is. Az életben maradt fiú 1945-ben hazakerült Királydaróczi, de mert otthon senkit sem talált, gondolván, hogy mindenki elpusztult a családból, kivándorolt Palesztinába. Szép Jenő a haláltáborban pusztult el, a hazavergődött Regina egy darabig lányával lakott, majd 1954-ben fia után ő is Palesztinába vándorolt ki. Györkei Jenőnek azóta sikerült felvennie a kapcsolatot a Tel Avivban élő Reginával, aki a Magyarok Világszövetsége útján először egy meleghangú levélben jelentkezett, majd magnószalagra mondta el életének azt a részét, amely Zalkához kapcsolódik: megismerkedésüket, szerelmüket, terveiket. Összinté visszaemlékezése révén Zalka Máté eddig ismert portréja még teljesebbé vált. De beigazolódott az a régi feltevésünk is, hogy Regina

csak egy bizonyos Frankl Bélát ismert, akitől utoljára Habarovszkból kapott levelet, s minthogy a posta ezután végleg elmaradt, Regina arra gondolt, hogy szerelme a harcokban elesett. Hogy az ő „egri kiskatonája” és a legendás híró Zalka Máté egyazon személy, csak most tudta meg.

*
**

A Rella-szerelemből nem született házasság. És mégsem volt jelentőség nélküli. A katona- és fogolyélet sivárságában Zalka a régi képhez, Rella emlékéhez menekült:

Mikor még kezdtük a táncot,
Mulatva megszűnt a nyár
Hosszú nagy fájdalmas idők
Suhantak tova már.

Szívünket halk álmaiból
Felrázták vad tüzek,
De szerelmünkben más érzés
A vágyak tüzenél nem lett.

Ha a személyes feljegyzésekből Regina neve, alakja, emléke később el is tűnik, de maga a kedves nő újra meg újra megjelenik prózai írásainak egy-egy nőalakjában (Elsősorban a Doberdó hősnőjében.) De Regina jelentősége ennél is több. Regina volt Zalka Máté számára az emlék, a szándékosan szított érzés, amely számára a hazát jelentette. Ennek a szerelemnek mérlegén mérte le a katona- és fogolyélet minden eseményét, és ennek a szerelemnek tüzenél tisztázódott benne a hazának és nemzetköziség eszményének viszonya is. Így olvadt bele mint kedves örökség egy egri kislány szerelme egy nem mindennapi ember hatalmas életművébe.

IRODALOM

- [1] Györkei Jenő: Zalka Máté vallomása önmagáról (Hadtörténeti Közl. Bp. 1967. 2. sz.)
- [2] Zalka M.: Jegyzetek katonaéletéből (Versesfüzet I—II. 1915—17.)
- [3] Zalka M.: Tervek a csendben (Napló, I—II. 1916—17—18.)
- [4] Garamvölgyi József: Zalka Máté (Arcképek, 1967.)
- [5] Radó György: Hazatért dokumentumok (Jelenkor, 1965.)
- [6] Földes Péter: Zalka Máté
- [7] Illés Béla: Zalka Máté (Bp. Officina, 1954.) Életrajzi bevezető Zalka Máté: Válogatott elbeszéléseihez.

IDÉZETT FORRÁSMŰVEK

- [1] Garamvölgyi i. m.
- [2] Györkei Jenő: i. m.
- [3] Z. M. Napló. M. T. A. Kézirattár 4796/93.
- [4] Jegyzetfüzet M. S. 4796/85.
- [5] Versesfüzet 4796/85. 10. l.
- [6] 4796/85 Habarovszk, 1916, szept. 27.
- [7] 4796/85 Krasznaja Rjecska, 1916. nov. 25.
- [8] Györkei J.: i. t. 241. l.
- [9] MTA. 4796/86.
- [10] M. s. 4796/88 Napló, 1917. nov. 9.
- [11] Garamvölgyi J.: I. m.
- [12] M. s. 4796/87 Versesfüzet 50. l. Krasznaja Rjecska, 1918. márc. 26.
- [13] Napló: 1918. aug. 14.
- [14] Napló, 1918. ápr. 14.
- [15] M. s. 4796/87 Füzet, 52. l. 1918. május 4.
- [16] Napló, 1918. május 31.
- [17] Székely Endre, Eger., Csillag B. Budapest. —